

12. И. Назаренко. Искусство пения. –М., 1968. – С.510.
13. Винокур Л.И. Первоначальное обучение искусству аккомпанемента: Учебное методическое пособие. –М., 1978. – 65с.
14. Грум-Гржимайло Т. О музыкальном исполнительстве. –М., 1965. – С.17.
15. Коган Г. Избранные статьи. – М.: Советский композитор, 1972. – Вып.2. - С.16-17.

УДК 792.9-053.2:37.036 (477)(091)

ПЕДАГОГІЧНІ ТА ХУДОЖНІ АСПЕКТИ ВИНИКНЕННЯ ТЕАТРІВ ДЛЯ ДІТЕЙ НА УКРАЇНІ

Петренко Н.В., аспірант

Запорізький національний університет

У статті методом історичного аналізу виявляються педагогічні і художні закономірності виникнення театрів для дітей на Україні.

Ключові слова: театр для дітей, історія виникнення, педагогічні та художні аспекти діяльності.

Петренко Н.В. ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ АСПЕКТЫ ВОЗНИКНОВЕНИЯ ТЕАТРОВ ДЛЯ ДЕТЕЙ НА УКРАИНЕ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье методом исторического анализа выявляются педагогические и художественные закономерности возникновения театров для детей на Украине.

Ключевые слова: театр для детей, история возникновения, педагогические и художественные аспекты деятельности.

Petrenko N. PEDAGOGICAL AND ART ASPECTS OF ARISING CHILDREN THEATRE IN UKRAINE / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

In the article by method of historical analyses bring to light pedagogical and art regularity of arising children theatre in Ukraine.

Key words: theatre for children, history of arising, pedagogical and art aspects of activity.

Дев'яності роки ХХ століття були відзначені складними суперечливими процесами соціальних, політичних, економічних перетворень, які здійснили суттєву трансформацію духовного клімату, викликали необхідність переосмислення всіх людських цінностей. Ці трансформації зумовили й ті кризові тенденції, які визначають розвиток театрального мистецтва сьогодні, ставлення до нього як засобу виховання особистості. Театр юного глядача як один із складових театрального мистецтва, пов'язаний із дуже динамічною аудиторією (вікові потреби та здібності якої швидко змінюються) опинився в пригніченому становищі. Безумовно, театр юного глядача як естетичний феномен, спрямований на розвиток та формування особистості, на естетичне виховання молоді людини, не повинен зникнути з театрального простору. Він потребує осмислення усього попереднього шляху, розробки нової концепції, яка б базувалася на сучасних соціально-психологічних вимогах.

Дослідженням історії розвитку театру юного глядача, впливом театрального мистецтва на дітей, специфіки, проблем і досягнень займалися вчені-педагоги (О. Макаренко, Ю. Рубіна), театрознавці (В. Корнійчук, Л. Шпет, І. Любинський, А. Дотлібова, Т. Шах-Азізова, Л. Шер, В. Дмитриєвський), режисери-практики (О. Брянцев, Н. Сац, Л. Макаре'єв, О. Шапіро, З. Корогодський та інші). Однак історія розвитку театрів юного глядача на Україні, їхня творча, художня своєрідність мало досліджені, тому

мета статті полягає в аналізі діяльності та узагальненні досвіду театрів для дітей, що утворювалися в Україні на початку ХХ століття.

Театр для дітей від моменту свого виникнення існує у двох формах: театр, у якому грають діти, і театр, у якому грають професійні актори для дітей. Розглянемо це більш детально.

Дитячий театр, у якому грають діти, має різні форми. Із давніх часів на Україні з успіхом розвивався шкільний театр. Ще на початку ХVІІ століття в Київській духовній академії існував шкільний театр. Вихованцем цієї академії був відомий Сімеон Полоцький – засновник російської шкільної драми в Москві. Шкільний театр в у навчальних закладах був найпоширенішим явищем на Україні.

У ті часи був розповсюджений і так званий самодіяльний дитячий театр: так, у 1865 р. поміщиця М. Юковська з м. Брагілова подає клопотання про відкриття в її володінні дитячого домашнього театру [1, 1-2]. У 1909 р. М. Кропивницький у себе на хуторі організував найперший в Україні театр для дітей, де був режисером, малював декорації, робив костюми до вистав “Коза-дереза”, “Івасик-Телесик”, “За щучим велінням”, музику, до яких писав М. Лисенко.

На початку ХХ століття існували на Україні професійні дитячі театри. Наприклад, в Одесі давала вистави дитяча трупа М. Завадського, що складалася з підлітків від дванадцяти до шістнадцяти років. Трупа гастролювала в Таганрозі, по містах Причорномор’я зі спектаклями «Червона Шапочка» та «Сандрильйона» [2, 5].

Наприкінці ХІХ століття існувала й інша форма театру для дітей. Вистави для дітей досить регулярно представляли дорослі професійні театри. У неділю та на свята в театрах йшли ранкові вистави, які відвідували учні та діти. Зазвичай це були спектаклі з дорослого репертуару, які не адаптувалися до дитячої аудиторії, і тому були мало придатні для молоді шкільного віку. Такі ранкові вистави не завжди мали належний художній рівень: п’єси не відповідали дитячій тематиці, гра акторів була не найкращою, ставлення до таких вистав було суто комерційне.

М. Бахтін, один із засновників перших театрів для дітей у Росії, у 1913 році писав: «Ті п’єси, які дітям трапляється бачити, аж ніяк не пристосовані для цієї мети; якщо це – аматорський дитячий спектакль, то зазвичай він наповнений нудотною мораллю та не викликає в дітей ані найменшого інтересу; якщо це вистава у великому театрі, то, у більшості, це яка-небудь феєрія з дивами, провалами, перетвореннями, панорамами, що рухаються та іншими подібними чудесами, спочатку вражають, а потім вони притупляють дитячу уяву і вразливість; такого роду видовища, на наш погляд, не набагато вищі, ніж бої биків у Іспанії, і на нервову систему дітей-глядачів вони діють більш згубно, ніж бої биків на нервову систему дорослих» [3, 13]

При усіх недоліках вистав для дітей, що давали імператорські, антрепренерські театри та дитячі трупи, - це були перші спроби створення спеціального театру для дітей. Вони сприяли формуванню самої ідеї та мали певний репертуарний, сценічний досвід, окреслювали пошук сценічних форм та змісту вистав, призначених для дітей.

І. Любинський, А. Дотлібова, Л. Шпет та інші автори, що займалися вивченням історії дитячого театру, відзначають, що в дореволюційній пресі проблема існування спеціального театру для дітей обговорювалося з різних позицій. Ще в 1858 р. відомий фізіолог М. Пирогов досить ґрунтовно стверджував, що театр приносить більше шкоди, ніж користі. Однак у ході широкої дискусії фахівців, серед яких були режисери, театрознавці, психологи, перемогла думка про позитивний і значний вплив театру на духовний розвиток дитини. Визнавалася не тільки самоцінність дитячої культури, але й сама дитяча гра розглядалася як прообраз нового мистецтва, джерело прийомів і форм театру для дітей. Ідею створення дитячого театру з професійною трупю підтримували

К. Станіславський, Н. Попов, О. Юдін, Ф. Комісаржевський та інші відомі діячі театрального мистецтва та педагоги.

Важливою подією в історії створення дитячого театру став Перший Всеросійський з'їзд діячів народного театру, що пройшов у Москві з 27 грудня 1915 р. по 5 січня 1916 р. На з'їзді обговорювалися творчі та організаційні питання, пов'язані зі створенням театру для дітей. З першою доповіддю «Виховний театр для дітей міста та його організація» виступила вчителька з м. Харкова О. Галахова [2, 14]. У своєму виступі вона представила програму і структуру спеціального (з професійними акторами) театру для дітей. У визначенні призначення дитячого театру вона не обмежилася тільки виховними функціями. На погляд вчительки, призначення театру полягало не тільки в тому, щоб захистити дітей від впливу вулиці, згубного впливу дорослих театрів, а й “розбудити любов до справжнього мистецтва, створити й зміцнити спонукання морального характеру, що ушляхетнюють людину, роблять її особистістю” [3, 10-11]. Доповідачка визначила ряд організаційних принципів такого театру. Насамперед, вона вважала, що театр має бути постійно діючим. Тільки за цієї умови “створюється необхідний репертуар, виробляються артисти для цього театру і справа може удосконалюватися” [2, 15]. Очоловати такий театр, на думку О. Галахової, повинні були педагоги, які вивчають дитячу психологію, та артисти-художники, взаємодія яких додасть театру художньо-виховного характеру “без властивої педагогам схильності до тенденції і моралі, та без пустого розважання, властивого деяким виставам” [3, 11].

Після жвавих суперечок на з'їзді була прийнята резолюція, у якій відзначалася необхідність повсюдного створення спеціальних дитячих театрів, як одного з видів позашкільної освіти.

Таким чином, уже наприкінці XIX – початку XX століття театр для дітей мав теоретичне обґрунтування, а також певний практичний досвід. Пройшовши шлях від шкільних і домашніх вистав, від епізодичної участі дітей у виставах для дорослих, від приватних театрів, у яких грали діти, ідея театру для дітей з професійними акторами знайшла на той час реальні обриси. Важливо відзначити, що прихильники театру для дітей того часу вважали, що дитячий театр повинен виконувати морально-виховні та просвітницькі функції, при цьому вони не визначали його ідеологічної та соціальної спрямованості. Однак як самостійний художньо-педагогічний інститут естетичного й ідейно-морального виховання дітей та юнацтва театр був заснований у радянський період, незабаром після Жовтневої революції.

Перші документи, що стосуються створення театру для дітей на Україні в окремих своїх тезах перегукуються з тим розумінням проблеми, що склалося ще на межі XIX – XX століття. Але є і принципова різниця між поглядами на дитячий театр дореволюційної громадськості й тим, як його бачила радянська: насамперед, це чітко виражена ідеологічна спрямованість.

Мистецтво в кожній країні свідомо, чи позасвідомо, підкоряється тим ідеологічним настановам, якими керується держава. Радянський дитячий театр також формувався у сфері визначених ідеалів і критеріїв, що зумовили його напрямок розвитку, вибір тематики та репертуару. Створення дитячого театру після 1917 р. стало справою держави й здійснювалося під її постійним наглядом.

У червні 1919 р. у м. Києві створюється перший театр для дітей “Галченя” [4, 91] Постійної трупи театр не мав. У ньому грали місцеві актори, які працювали у театрах “Летюча миша”, “Кривий Джиммі” і “Театрі Червоної Армії”. Відкриватися театр мав виставою з казкою Г.-Х. Андерсена “Соловейко”. У подальшому театр планував показати вистави “Щасливий принц” за О. Уальдом, “Лакований ящик” П. Германа, “Пісеньки Паяца” Агнівцева. Свого приміщення театр не мав. Давати вистави театр повинен був у неділю в приміщенні Інтимного театру. Чи був відкритий цей театр, не

відомо, але важливо, що театр “Галченя” був найпершою спробою створити дитячий театр на нових засадах.

Має значення також та творча атмосфера, у якій виникали театри для дітей: на той час у Києві працювали К. Марджанов, І. Еренбург, О. Тишлер, С. Мокульський та багато інших пізніше відомих людей; столицю відвідують Вс. Мейерхольд, Московський Художній театр; працюють більше десяти місцевих професійних театрів; у кожному районі міста для аматорів відкриваються фабрично-заводські театри. У лютому 1919 р. створюється відома майстерня “ХЛАМ”, яка згуртувала найкращі художні сили міста. Мета цього об’єднання полягала у впровадженні серед глядачів ідей нового мистецтва у вигляді докладів, диспутів, концертів, виставок картин тощо. Можливо тому починання того часу не загинули, а дозріли й дали плоди: у 1924 р. в Києві знову засновується театр для дітей, який існує й до цього часу.

У 1921 р. у Харкові (тогочасній столиці України) відкривається Перший державний театр “Казка”. Засновники театру “переслідували мету створити театр із творчих живих сил і не допускати до нього професіональщину” [5, 25]. Театр мав дві трупи: драматичну і оперну. Драматична трупа набиралася зі студійців Вищої театральної школи, керівником якої був режисер С. Пронський, а в оперу запрошувалася молодь, яка “не отруєна халтурою” [5, 25]. Робота театру розпочалася прем’єрою вистави “Казка про щасливого принца і сумну королеву”, режисером якої був С. Пронський, художником В. Іваницький, музику написав Д. Ямпольський, танці поставив Н. Поздняков. Вистава виникла на основі студійних, навчальних спектаклів учнів Пронського “Блакитний принц” Х. Бенавенте та “Злий Гал” М. Толмачова. У спектаклі діяли добра, але гнана королева, благодійні феї, русалка, лісовик, чаклунка, - все це не сподобалося Головополітпросвіту, якому підпорядковувався театр: постановників звинуватили в спробі “підфарбувати старий мотлох, що просяк затхлістю і вогкістю минулих століть” [2, 58].

Оперна трупа театру вперше не тільки в Харкові, а у всій Федерації здійснила постановку двох дитячих опер. Були розроблені ще п’ять опер, але успіху оперна трупа не мала.

Однак головна проблема молодого театру була не у творчому та художньому потенціалі (задумами та ідеями театр вирував), а в повній відсутності матеріального та технічного забезпечення.

16 березня 1922 р. Перший державний театр “Казка” перейшов у підпорядкування науково-педагогічного відділу Головного управління соціального виховання України (Головсоцвиху), пізніше у введення “Досвідної станції” при науково-педагогічному комітеті Головсоцвиху, який усіма силами намагався допомогти “цінному починанню”. Зміни почалися з того, що обидві трупи театру з 1 квітня були розпушені. Запрошення нових акторів було доручено режисеру С. Пронському. На чолі театру стояв колегіальний орган – Художня Рада, яка була створена в червні того ж року. Головою Ради і завідуючим театром був призначений Пономарьов. Уже у квітні було розроблено положення про театр, затверджений состав трупи, визначені п’єси для постановок.

З моменту свого виникнення театр наголошував на тому, що його творчий метод повинен мати “експериментально-синтетичний характер” [6, бзв.]. Цій спрямованості відповідала й організаційна структура театру (наявність не тільки драматичної, а й оперної трупи), тематична та жанрова розмаїтість вистав, які він утілював. На жаль, після другого відкриття театру “Казка” оперна трупа не відродилась, це, без сумніву, декілько звузила творчий експеримент. У подальшому театр поступово втрачає творчу свободу, яку мав на початку існування. Йому нав’язують інші пріоритети, він отримує класову спрямованість, тому художньо-творчий експеримент у площинах сценічних та педагогічних пошуків, набагато зменшується.

У 1922 р. активізувався педагогічний напрямок роботи театру. Театр ставить перед собою такі завдання:

- надати розумну художньо-виховну розвагу дітям шкіл та дитячих будинків м. Харкова;
- виявити та об'єднати творчі сили дітей під дахом театру ;
- поставити виставу силами дітей;
- вивчити специфіку дитячого сприймання (при цьому наголошується, що театр в цьому дослідженні має широкі можливості, тому що співпрацює зі значною кількістю дітей і отримує “масовий досвід”) [7, 248]. Необхідно відзначити, що театр, головним чином орієнтувався на роботу з “організованими глядачами”, окремі глядачі, які купували білети в касі театру, допускалися в обмеженій кількості.

У цей же час театр включається до дитячого руху, співпрацює з показовими дитячими будинками ім. Т. Шевченка та ім. Артема, трудовою школою ім. Б. Грінченка (дає щотижневі безкоштовні вистави), бере участь в обстеженні дитячих закладів та в складанні анкети з художнього виховання дітей.

Однак хоча робота театру активізувалася і отримала планомірний характер, він, як і раніше, перебував у важкому фінансовому становищі, існував на межі закриття. Після всебічного обговорення Головсоцвих дійшов висновку, що не доцільно закривати театр, який вже має значний досвід, технічну базу та в якому “можна розвинути цікаву й змістовну роботу для дітей, цінну в науковому сенсі” [7, 248]. Із метою покращення фінансового стану театру Головсоцвих звертається за допомогою до деяких радянських і професійних організацій. Наступний, 1923 рік, “видався повним змін, художніх і педагогічних досягнень” [8, 4].

Таким чином, впевнено можна стверджувати, що на межі XIX – XX століть виникла ідея необхідності створення спеціального театру для дітей з професійною трупю. У цей час теоретичного обґрунтування здобула не тільки думка про значну роль театру в справі художнього, естетичного і морального виховання молодого людини, а й судження про спорідненість театру, в основі якого лежить гра і дитинство, головним заняттям якого є також гра. У цей період суспільство вже мало певний (не тільки негативний, а й позитивний) практичний досвід у створенні вистав для дітей, на основі якого формувалися цілі, завдання майбутнього театру для дітей, а також художні, естетичні та педагогічні вимоги до його мистецтва. Перші театри для дітей виникли після Жовтневої революції і здобули яскраво виражену художньо-педагогічну спрямованість. Радянська держава, розуміючи який значний вплив на людину має театр, не тільки підтримала нове починання, а й почала опікуватися ним, створюючи можливі на той час умови для функціонування, розвитку, накопичення практичного та наукового досвіду. Маючи чітку ідеологічну спрямованість, держава незабаром стала використовувати театр для дітей або театр юного глядача (ТЮГ) як засіб комуністичного виховання. На початку століття сформувалися методологічні та методичні засади функціонування ТЮГів як позашкільних установ естетичного, ідеологічного виховання дітей та молоді.

Однак проблеми функціонування на Україні театрів для дітей, дослідження їхніх художніх та педагогічних функцій потребують подальшої розробки та вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клопотання помещиці Юковської.- ЦІА України, Ф.442, Оп.45, Спр.13, Арк.2.
2. Шпет Л.Г. Советский театр для детей. Страницы истории. 1918-1945. – М.: Искусство, 1971. - 432 с.

3. Любинский И.Л. Театр и дети. – М.: Изд. Академии Педагогических наук РСФСР. – 1962. - 168 с.
4. Хроника искусств и Художественной промышленности.- ЦДАВОВіУ, Ф.1738, Оп.1, Спр.49, Арк.91.
5. Звернення до Центрсоцвих. РСФСР.- ЦДАВОВіУ, Ф.166, Оп.2, Спр.526, Арк.25.
6. Основні моменти поточної роботи Головоцвиху. –ЦДАВОВіУ, Ф.166, Оп.2, Спр.1599, Арк.6 зв.
7. Звернення до Харківського Губвиконкому від 22.12.1922р. - ЦДАВОВіУ, Ф.166, Оп.2, Спр.1608, Арк.248.
8. Дергач М.А. Педагогічна діяльність Першого державного театру для дітей “Казка”: аналіз архівних матеріалів 1920 – 1927 рр. // Педагогіка вищої та середньої школи: Збір. Наук. праць. – Спеціальний випуск: Художньо-педагогічна освіта ХХІ ст.: Теорія, методи, технологія. – Кривий Ріг:КДПУ, 2005. – С. 98-108.

УДК 342.7:37.015.3

ГЕНДЕРНЕ НАСИЛЬСТВО НАД ДІТЬМИ ІЗ НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ

Приходько В.М., аспірант

Запорізький національний університет

У статті йдеться про гендерні аспекти і деякі види насильства на дітьми у неблагополучних сім'ях. Визначено узагальнені вимоги до вирішення проблеми насильства над дітьми на законодавчому рівні.

Ключові слова: діти з неблагополучних сімей, насильство, гендер.

Приходько В.Н. ГЕНДЕРНОЕ НАСИЛИЕ НАД ДЕТЬМИ ИЗ НЕБЛОГОПОЛУЧНЫХ СЕМЕЙ / Запорожский национальный университет, Украина.

В статье рассматриваются гендерные аспекты и некоторые виды насилия над детьми в неблагополучных семьях. Определены обобщенные требования к решению проблемы насилия над детьми на законодательном уровне.

Ключевые слова: дети из неблагополучных семей, насилие, гендер.

Prihodko V. GENDER VIOLENCE UPON THE CHILDREN OF UNWELLBEING FAMILIES / Zaporizhzhya National University, Ukraine.

The article represents gender aspects and some ways of violence in unwellbeing families. General demands the solution of the children violence problems are identified on the legal level.

Key words: children of unwellbeing families, violence

Актуальність статті визначена тенденціями сучасного буття на рівні як буденної, так і наукової свідомості відносно гендерного насильства.

Терміном гендер (із грецької γένος – рід) послуговуються для того, щоб визначати поняття „чоловік” і „жінка”. Гендерне насильство – це насильство, яке чинить людина однієї статі над людиною іншої статі. Жертвою такої агресивної поведінки може стати будь-хто: дівчинка-підліток, яка страждає від сексуальних переслідувань свого вітчима, хлопчик, якого лупцює мати-алкоголичка, старенька бабуся, яку ненавидить її сусід, літній чоловік, якого принижує власна дочка... Однак від гендерного насильства потерпають жінки та дівчата. Це явище в Україні має не лише побутовий (домашнє насильство), а й соціальний характер (торгівля людьми).